

КОМПЕТЕНТНОСТЕН ПОДХОД – ПРОЕКЦИИ В ОБРАЗОВАНИЕТО

Красимира Атанасова Димитрова
Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Бургас

COMPETENCE APPROACH – PROJECTIONS IN EDUCATION

Krasimira Atanasova Dimitrova
University „Prof. Dr. Asen Zlatarov“, Burgas

** Авторът изказва благодарност към научен проект № НИХ – 437/2020 г. „Изследване проекциите на компетентностния подход при подготовката, възпитанието и развитието на личностните качества в предучилищна и начална училищна възраст чрез използване на алтернативни педагогически форми за организация на образователните дейности“, за финансирането на настоящата работа.*

Abstract: The current generation is facing a number of challenges related to their future. The education system is looking for adequate ways to change and adaptively focus the learning process. The application of a competency approach in education has a positive effect. The article attempts to explain the essence of the competency approach and its projections in the preparation, education and upbringing of children and students. Basic elements that are leading in organizing the learning process are outlined. Concepts necessary for subsequent theoretical research and methodological formulations are defined.

Keywords: competence approach, key competencies, learning skills, forms of learning organization

Основната промяна, която се налага в обучението на 21. век, е свързана преди всичко с целите на обучението и извършване на преход от получаване на енциклопедични знания към формиране на умения за решаване на проблеми в различни житейски области. Важна предпоставка е прилагането на компетентностен подход в образованието. Водещ акцент е разработване на учебни задачи, при които се стимулира критичното мислене, екипната работа, креативността, предприемчивостта, емоционалната интелигентност, взимането на решения и други важни за успеха на личността умения. В статията се прави опит да се разкрие същността на компетентностния подход и неговите проекции в образованието.

Прилагането на компетентностен подход в образованието предполага използване на интерактивни методи, съвременни технологии за обучение, информационни технологии. Формите за оценяване са разнообразни и дават възможност на обучаемите да представят своите възможности по начин, който е подходящ за тях. Чрез прилагането на компетентностния подход се променя фокусът на образованието – от предметноориентирано обучение към компетентностноориентирано учене.

Дефиниране на понятия*Компетентностен подход*

Смяната на фокуса в обучението от преподаване на знания към овладяване на ключови компетентности и развитието на способности да се решават проблеми извежда на преден план основните характеристики на компетентностния подход.

Излизането от сферата на конкретния учебен предмет предполага въвеждане на контекст на ученето на основата на общочовешки теми. Например в часовете по математика се прилагат знания и умения, усвоени в часовете по български език, обучението по физика се опира на вече изученото по математика, в часовете по технологии и предприемачество активно се използва наученото по човекът и природата и по английски език и пр.¹

След 2000 година в образователната практика на редица държави започва да се говори за компетентностно ориентирано образование, като образователните реформи и смяната на образователната парадигма на индустриалното общество все повече се свързват с компетентностния подход [1].

Училищното образование започва ориентация към провокиране на мисленето и самостоятелността, към формиране на практически умения и към развитие на личността². Чрез компетентностния подход в обучението се създават условия за овладяване на комплекс от компетентности, „осигуряващи потенциал и способности за устойчива и ефективна жизнена дейност в условията на съвременното усложнено социално-политическо, пазарно и информационно пространство [2].

Компетентност и компетенция

В редица източници понятията компетентност и компетенция се използват като синоними. Други източници представят тяхната разлика, но определянето на ясна граница е трудно.

Компетентността е понятието, което характеризира личността. То описва аспекти на възприятието, разбирането, целеполагането и поведението, които стоят зад обмислянето на изпълнението на работата (на базата на възгледите, светогледа и свързаните с тях професионални знания, умения, навици).

Компетенцията е по-тясно понятие, свързано с работата (с длъжността). Разкрива обхвата на професионалната дейност, в която едно лице е компетентно и отразява неговия статут в организацията, правомощията и областта на отговорност. Компетенцията определя социално-икономическите условия на професионална дейност и инфраструктурата на работното място [3].

По отношение на образователната система компетенцията е предварително зададено нормативно изискване към образователната подготовка на обучавания, а компетентността – вече овладяна компетенция, придобито личностно качество [4].

Компетентност е начинът, по който човек използва всичките си лични ресурси (умения, нагласи, знания и опит) за правилно решаване на задача в определен контекст. Компетенцията се определя като „съвкупност от знания и умения, които позволяват упражняването на професионална дейност в съответствие с изискванията на производството и заетостта“.

Компетенциите включват:

- Владееене на теорията: знания.
- Практически познания: умения и способности.
- Знаейки как да бъде: нагласи и поведение.

Компетентности

Понятието компетентност се използва в различни и във все повече сфери. Няма единна класификация на компетентностите.

Има автори, които ги определят като индивидуални (социална, емоционална, когнитивна, гражданска и професионална компетентност) и за организационни компетентности.

М. Армстронг разделя компетентностите на два вида – поведенчески или „меки“ (емоционална интелигентност, комуникативност, резистентност към промяна, проактивност, екипност, умения за вземане на решения, ориентираност към постижения, умения за мотивиране, лидерство и др.) и технически или „твърди“, които определят специфичните професионални умения и способности.

В литературата могат да се срещнат в различните класификации нови образователни понятия – компетенции, компетентности, умения за живот, ключови компетентности³...

Ключови компетентности

Рамката за ключовите компетентности за учене през целия живот на ЕС описва осем групи от ключови компетентности. Същата Рамка се извеждат т. нар. преносими, „меки“ умения – инициативност, оценка на риска, креативност, критично мислене, контролиране на емоциите, работа в екип, решаване на проблеми, поемане на отговорност, които осигуряват свързаност между личната, социалната и професионалната реализация на съвременната личност.

Компетентностите се определят като съчетание от знания, умения и нагласи. Знанията се дефинират като съставени от факти, данни, понятия, представи и теории, които са вече утвърдени и подпомагат разбирането на определена област или предмет. Уменията се определят като способност и възможност на човек да извършва процеси и да използва съществуващите знания, за да постигне резултати, а нагласите като предразположение и начин на мислене за действие.

Ориентирането на обучението към ключовите компетентности акцентира върху прилагането на знания в реални ситуации от живота. Обучението се насочва към резултатите, като по този начин традиционната предметна ориентираност постепенно се размива, като се залага на изграждането на ключови компетентности – интегрирано през всички предмети.

През последните години се обръща специално внимание на обучението за предприемачество, усъвършенстване на уменията в областта на математиката, природните науки, технологиите и инженерството (наричани за краткост STEM), подчертава се важноста на образованието за демократично гражданство и ценности и разширяване на обхвата на дигиталните компетентности, включвайки програмиране и киберсигурност.

От особена важност за всяка съвременна личност се оказват групите от ключови компетентности⁴:

1. Общуване на роден език
2. Общуване на чужди езици
3. Математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки и технологиите
4. Дигитална компетентност
5. Умения за учене
6. Обществени и граждански компетентности
7. Инициативност и предприемачество
8. Културна осъзнатост и творчески изяви

Общуване на роден език – способността на учениците да развият комуникативно-речевите си умения, да усъвършенстват езиковите си познания, които са им необходими, за да осъзнаят националната си идентичност и да се интегрират успешно в обществото. Сред целите на обучението по български език и литература в начална образователна степен е развитие на мисленето, въображението и паметта на учениците.

Общуване на чужди езици – межкултурната комуникативна компетентност се изразява в наличие на положителни межкултурни отношения, основаващи се на доверие и приемане; познания за представителите на културата, чийто език е обект на изучаване; откриване на взаимодействия и създаване на отношения чрез реална комуникация с цел усвояване на нови знания.

Комуникативната компетентност включва четири компонента – езикова, дискурсна, стратегийна и социолингвистична. Езиковата компетентност е свързана с овладяване на знания за езика и формиране на умения за практическото им приложение. Дискурсната компетентност е свързана с развитие на четивната грамотност и овладяване на дискурсните техники – разказване, описване, интерпретиране, разсъждаване.

Математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки и технологиите – в съвременната образователна система се развива STEM/STEAM концепцията.

STEM е учебен план, базиран на четири области – наука (Science), технологии (Technology), инженерство (Engineering) и математика (Mathematics). Обучението се осъществява чрез приложни и интердисциплинарни методи. Обучаемите се насърчават да споделят идеите си, да участват в екипни задачи и групови проекти, да прилагат наученото за решаване на специфични житейски задачи. В основата на концепцията е залегнал метода „учене чрез правене“. Целта на STEM обучението е да интегрира тези области в обща учебна програма с реални приложения извън класната стая, а не както досега да създава четири отделни, абстрактни учебни предмета. Това позволява на децата да разберат връзката между изучаваните дисциплини. STEAM концепцията прави опит за свързване на изкуството (Art) с приложните научни знания.

Дигитална компетентност – уверено, критично и отговорно ползване на дигиталните технологии за учене, на работното място и за участие в обществото. Това включва информационна грамотност и грамотност по отношение на данните, медийна грамотност, умения за създаване на съдържание, за безопасна работа в дигитална среда, за решаване на въпроси, свързани с интелектуалната собственост и с компетентности във връзка с киберсигурността.

Според Европейската рамка за дигитална компетентност на гражданите (DIGCOMP)⁵⁶, дигиталната грамотност се определя от наличието на пет критерия: обработка на информация, комуникация, създаване на съдържание, безопасност и разрешаване на проблеми.

Изучаването на знания и формиране на умения у децата от предучилищна и начална училищна възраст има значително по-голям успех, когато те са мотивирани за това, когато са поднесени по интересен и забавен начин. Така нареченото дигитално поколение изгражда знанието по начини, провокиращи педагогическата общност да търси и развива нови образователни стратегии. Учени и педагози от целия свят провеждат изследвания, на базата на които да се създадат методики за внедряване в практиката⁷.

Новите поколения, наричани с термина „digital natives“ [5], растат и се развиват в среда, която променя техния начин на възприятие и мислене. Този факт налага промени в цялата образователна система. Изследователи от цял свят разглеждат проблема от различни гледни точки. Независимо от различните становища за промените в поколението, факт е, че децата използват информационни технологии от все по-ранна възраст и са активни интернет потребители на 8 години⁸.

Новата социална среда предполага и изисква формиране на дигитални умения. Те се дефинират като набор от умения, които позволяват ефективно управление на информацията и правилно използване на ИКТ⁹. Формирането и използването на меки умения при изграждане на личността и основните умения на 21. век са безспорни и стартирането за дейности за това от ранна възраст водят до положителни резултати¹⁰.

Умения за учене – осъзнатата употреба на ключовите умения за запомняне, класифициране и използване на информация и уменията, необходими за успех във формалното образование. В частност се понятието (learning to learn) включва [6]:

- инструменти, необходими за ефективно управление на процеса на учене;
- способността да се размишлява критично върху прилагането на тези инструменти, върху целта и процеса на решаване на задача.

Инструментите, свързани с уменията за учене, и прилагане в учебния процес могат да бъдат описани в следния ред:

- Стиллове на учене – ученикът определя и обяснява предпочитаните от него методи за учене, базирани на начините, по които се възприема информация – визуален (пространствен), слухов (музикален), езиков (лингвистичен), физически (кинестетичен), логически (математически), социален (междучелностен), индивидуален (вътречелностен) и природен (екологичен).
- Работа с информация – свързан с откриване, организиране, обработване и използване на информацията.
- Концентрация и внимание
- Запаметяване, възпроизвеждане и трансфер на информация
- Управление на времето за учене
- Мотивация за учене
- Обучителна среда извън училище.

Обществени и граждански компетентности – свързани с формиране на умения за демократичност, справедливост, равенство, с реализирането на успешно междучелностно и обществено общуване.

Инициативност и предприемачество – уменията за превръщане на идеите в действия, включващи творчество, иновация, поемане на рискове както и уменията за планиране и ръководене на проекти за постигане на целите.

Културна осъзнатост и творчески изяви – творческото изразяване на идеите, преживяванията и чувствата, с уменията на индивида за себеизразяване с помощта на различните изкуства – музика, литература, визуални изкуства, с формирането на отношение към естетическата и духовна сфера.

Изучаването на знания и формиране на умения у децата от предучилищна и начална училищна възраст има значително по-голям успех, когато те са мотивирани за това, когато са поднесени по интересен и забавен начин. Така нареченото дигитално поколение изгражда знанието по начини, провокиращи педагогическата общност да търси и развива нови образователни стратегии. Учени и педагози от целия свят провеждат изследвания, на базата на които да се създадат методики за внедряване в практиката.

Практическата значимост на всяко теоретично знание, мотивира учениците да участват с желание, създава у тях увереност в собствените сили и възможности. Това дава възможност за организиране на позитивна образователна среда, в която и учител, и ученици се чувстват комфортно и се стремят да постигнат високи резултати.

References:

1. Zwell, M. *Creating a Competence*. New York, 2000.
2. Radev, Pl. i Aleksandrova, A. *Filosofia na obrazovaniето*. V. Tarnovo, Izd. „Faber”. 2009.
3. Usheva. M. *Kompetentnostniyat podhod – resurs, kapital i konkurentno predimstvo v savremennia menidzhmant*. V: – *Upravlenie i ustoychivo razvitie*. Br. 3. 2011.
4. Tsankov, N., Genkova, L. *Kompetentnostniyat podhod v obrazovaniето*, Blagoevgrad. 2009.
5. Prensky, M. *Digital Natives, Digital Immigrants Part 1*. *On the Horizon*, 9(5), 1-6. 2001.
6. Binkley, S. *Happiness, positive psychology and the program of neoliberal governmentality*. *Subjectivity*, 4(4), 371–394. <https://doi.org/10.1057/sub.2011.16>

(Endnotes)

1. *Kompetentnosti i obrazovanie*. <https://www.mon.bg/bg/100770>. 2019
2. *Natsionalna programa za razvitie na uchilishtnoto obrazovanie i preduchilishtnoto vazpitanie i podgotovka (2006-2015)*
3. *Ramka za klyuchovi kompetentnosti za uchene prez tselia zhivot*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006H0962&from=BG>
4. *Klyuchovi kompetentnosti i umenia za uspeh. Monitoringov doklad 2019*. http://edu2030.bg/wp-content/uploads/2019/06/key_competences_monitoring_report_2019.pdf
5. *DIGCOMP, Evropeyskata ramka za digitalna kompetentnost na grazhdanite*, EC <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework>, 2016
6. Ferrar. A. *DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*, European

Commission, JRC Scientific and Policy Reports, 2013

7. ICT in Primary Education, Analytical survey, 2012, <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214707.pdf>
8. Zero to Eight: Children's Media Use in America. (2013). Retrieved from <https://www.common sensemedia.org/research/zero-to-eight-childrens-media-use-in-america-2013>
9. Wallis, C. (2006, Mar. Monday, 27). The Multitasking Generation. Retrieved from Time: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1174696-2,00.html>.
10. MARKS, K. Developing Critical Thinking and Creativity through Team Building in the Classroom. GEORGIA ASSOCIATION FOR GIFTED CHILDREN CONVENTION. MARCH 14-15, 2016. <https://gagc.org/resources/Documents/2016%20Convention/presentations/GAGC%20Developing%20CCT%20through%20Team%20Building.pdf>.